

שמעוני גרטי

פסח לשם חולין

- א. פתיחה
- ב. שני דינים בשחיטת קודשים
- ג. קושיות ברכת הזבח
- ד. פסח וקודשים
- ה. ערל בפסח
- ו. שחיטה ושאר עבודות
- ז. עולה ובן עזאי
- ח. פרה אדומה
- ט. חולין לשם פסח
- י. סברת הלב

א. פתיחה

מסכת זבחים פותחת בדיני 'שלא לשמה'. כל קרבן צריך להישחט 'לשם זבח'. למשל, קרבן עולה צריך להישחט לשם עולה. המשנה מבררת מה הדין כשהזבח נשחט 'שלא לשמה'. ברוב הקרבנות, קובעת המשנה הראשונה בזבחים, אין כוח במחשבת שלא לשמה לפסול. אך החטאת והפסח מהווים חריג¹, והמשנה מציינת שהם נפסלים במחשבת שלא לשמה.²

בסוגיה מתברר, שמחשבה שלא לשמה פוסלת רק בשינוי קודש, כלומר, כשהכוונה הנדרשת מוחלפת בכוונה אחרת מתוך עולם הקרבנות. למשל, חטאת שנשחטה לשם

1 לדעת רבי אליעזר בזבחים פ"א מ"א, מצטרף האשם לאוסף החריגים, ויש לפסול גם בו את מחשבת שלא לשמה. בזבחים פ"א מ"ג מובאת דעתו של בן עזאי, שמסנף גם את העולה למועדון של הפסח והחטאת; בדעתו נעסוק בהמשך המאמר.

2 וכך פוסק הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשין פט"ו ה"א.

עולה נפסלת. אולם באופן קצת פרדוקסלי, אם חורגים אל מחוץ לעולם הקרבנות אזי מצליחים להתחמק מן הפסול; וכך קובעת הגמרא:

אמר רב יהודה אמר רב - חטאת ששחטה לשם עולה פסולה, לשם חולין כשרה (זבחים מו ע"ב).

הגמרא מעמידה נימוק כללי מאחורי דין זה.³ לפיכך, למרות שהמימרה מנוסחת בחטאת ששחטה לשם עולה, הבינו רוב המפרשים⁴ שהוא הדין בכל הקרבנות.⁵ אך לרמב"ם יש כאן שיטה מיוחדת. לשיטתו, פסח נפסל בשחיטה לשם חולין:

הפסח ששחטו במחשבת שינוי השם, בין ששינה שמו לשם זבח אחר בין ששינהו לשם חולין - פסול (הלכות פסולי המוקדשין פט"ו הי"א).

מקלדות ועכברים רבים נשתברו בספרות האחרונים ביחס לפסיקה זו של הרמב"ם. חלק מן המאמץ הופנה למציאת המקור לדברי הרמב"ם,⁶ וחלק הוקדש ליסוד הסברתי שמאחורי דעתו. אנו ננסה לתרום הצעה נוספת.⁷

ב. שני דינים בשחיטת קודשים

במסגרת אחרת, עסקנו באופי הכפול של שחיטת קודשים. ראינו שמטרתה להתיר באכילה, ומצד זה היא דומה לשחיטת חולין. מנגד, מטרתה לקדש את הדם, ומצד זה היא מהווה עבודה מיוחדת בקודשים.⁸

3 "קדשים מחללין קדשים ואין חולין מחללין קדשים".
4 כך משמע בר"ח וברט"י על אתר; וכך הבינו רוב האחרונים בפשטות.
5 הרמב"ם מביא את דין החטאת בהלכות פסולי המוקדשין פט"ו ה"ד. בהלכה העוקבת, הוא מוסיף את הנימוק הכללי של הגמרא. כלומר, נראה שגם הרמב"ם לא הצטמצם לחטאת בלבד.
6 הכסף משנה על אתר, מציע לסמוך את פסיקת הרמב"ם אל לשון הפסוק בשמות י"ב, כז. פסוק זה מצוטט ברמב"ם, ואכן ניתן להסיק ממנו שגם המחשבה לשם חולין פוסלת. יתר על כן, הרמב"ם בפירוש המשניות (פסחים פ"ה מ"ב), מפנה לפסוק זה, כחלק מקביעה כוללנית שפוסלת פסח שלא לשמו. חברי איתמר רוזנצווייג נ"י הפנה אותי למאירי בפסחים נט ע"ב ד"ה ומחשבה זו, הטוען שהירושלמי דורש מן הפסוק שמצוטט ברמב"ם את הפסול של פסח לשם חולין. כדאי לציין שהלימוד מן הפסוק (לפי פשוט) פונה כנראה לכיוון אחר מן הכיוון שנציע בהמשך. עם זאת, אין סתירה בין הסברות הללו.
7 את עיקר הקישור שבין פסיקת הרמב"ם לבין שני הדינים בשחיטת קודשים, אני חב לרב עמית משגב נ"י.
8 עיין בספרי עוד היבטים הלכתיים בשיטת הבחינות (עמ' 161-174), לגבי שחיטת קודשים.

יישמנו הבנה זאת ביחס לכלי שרת בשחיטה. רצינו לטעון, שמצד דין החולין שבשחיטת קודשים - לא נדרוש סכין שהוא כלי שרת; ומצד דין קידוש הדם שבשחיטת קודשים - נדרוש כלי שרת. בכך ניסינו לתרץ גם את סתירת הסוגיות והמקורות בנקודה זו.

הבדלנו בין עולה לבין פסח; שיערנו שבעולה יידרש כלי שרת בשחיטה, ולעיכובא.⁹ אך בפסח נתיר לכתחילה לשחוט בסכין של חולין. בשאר הקרבנות אפשר להציע מעמד ביניים כלשהו, למשל - הפרדה בין לכתחילה לבין בדיעבד.¹⁰

הנחה זו משקפת יסוד כללי יותר ביחס לעצם מעמדו של קרבן הפסח. האפשרות לשחוט אותו כפי ששוחטים חולין, לעניין הפרט של כלי שרת, מעמידה אותו במין משבצת ביניים. נרצה לטעון שהפסח שרוי בתחום אפור שבין החולין לקודשים, והדבר עשוי להקרין על פרטים הלכתיים נוספים.

בדיני לשמה, יבוא הדבר לידי ביטוי מהופך. פסח שיישחט לשם חולין ייפסל, בניגוד לשאר הקרבנות שיישחטו לשם חולין, דווקא בגלל קרבתו של הפסח אל עולם החולין. על נקודה זו נשתדל לעמוד בסעיף הבא.

ג. קושיות ברכת הזבח

אחרונים רבים מפנים את המבט לקושיותיו של **ברכת הזבח** על **הרמב"ם** שפתחנו בו.¹¹ מעבר לתמיהה ביחס למקור בגמרא של דברי הרמב"ם, מציב ברכת הזבח גם קושיה ממהלך הגמרא בתחילת מסכת זבחים.

הגמרא בזבחים ג ע"א מביאה את המימרה שמכשירה חטאת לשם חולין ופוסלת חטאת לשם עולה. מסקנת הגמרא היא שהכוח להחריב (=לפסול) טמון דווקא בדברים שהם ממין החטאת, כמו למשל המחשבה לשם עולה:

אלמא - דמינה מחריב בה, דלא מינה לא מחריב בה

בנקודה זו תוקף ברכת הזבח את שיטת הרמב"ם:

9 עיין, בנקודה זו, גם ב**תוספות** בחגיגה ו ע"ב ד"ה רבי.
10 זוהי הצעת הרמב"ם, בהלכות מעשה הקרבנות פ"ד ה"ז. בראשונים יש הצעות נוספות למעמד הביניים הזה (עיין לדוגמא בחולין ג ע"א **בריטב"א** ד"ה איבעית אימא).
11 ראה, למשל, ב**משנה למלך** בהלכות פסולי המוקדשין פט"ו ה"א.

ואני אינני כמשיב על דברי רבינו, אלא כגון דא צריכא לי רבה. דא"כ - מאי פריך בכאן
אלמא דמינה מחריב בה... ולדעת הרב - אדפרכת תוכו מחטאת, ליסייעיה מפסח דלאו
מיניה מחריב בה (חלק החידושים, זבחים ג ע"א ד"ה גמרא).

אולם לאור דברינו לעיל, נוכל להשיב בפשיטות לקושיה זו. הפסח אינו מצביע על כלל
הסותר את כלל החטאת. גם בפסח נתעקש ונאמר שרק מינה מחריב בה. אלא
שמחשבת 'לשם חולין', במהלך שחיטת הפסח, מוגדרת בגדר של מינה; ולכן היא
פוסלת בפסח.

ד. פסח וקודשים

השתא דאתינן להכי, נוכל להוסיף ולדייק מלשון הגמרא. הסוגיה מסיקה מן המימרה
שמובאת בה, שרק קודשים מחללין קודשים ואין חולין מחללין קודשים. אך מדברי
הרמב"ם יוצא שחולין מצליחים לחלל את הפסח, וברכת הזבח מקשה:

ועוד - דמקרא מלא דיבר הכתוב, קדשים מחללין קדשים... ומנ"ל לחלק בין פסח
לשאר קדשים?... ודעת הרב ז"ל רחבה מדעתנו, ושמא מצא באיזה תוספתא ומכילתא
ות"כ כדבריו, ולפי ריהטא דש"ס דידן - צ"ע (שם).

על-פי הצעתנו, נוכל לומר שאכן הפסח אינו כלול בתווית של 'קודשים'. הפסח נמצא,
לפחות לפני שחיטתו, באותה משבצת שבין החולין לבין הקודשים. הכלל שבו קובעת
הגמרא 'אין חולין מחללין קודשים', נאמר דווקא על קודשים מובהקים, ולא על
הפסח.¹²

ניתן להביא ראיה לדקדוק הלשוני הזה, ראיה שיש בכוחה גם למקד את החידוש
שלנו בעיקר לשלב השחיטה. הסוגיה בפסחים ז ע"א - ע"ב דנה בנוסחים שונים של
ברכות, ובין השאר בברכת השחיטה. אפשר לנסח מטבע של 'על השחיטה', ואפשר
להשתמש במטבע של 'לשחוט'.

הגמרא מצדדת במטבע של 'על השחיטה', היות שחיוב השחיטה בחולין אינו
מוסב דווקא על הבעלים; ואם נקבע מטבע של 'לשחוט', ישתמע מכך שזוהי חובה
דווקא בבעלי הקורבן. הגמרא ממהרת להקשות:

¹² יש מספר מקומות שבהם מתייחסת הגמרא לפסח וקודשים כקטגוריות נפרדות, כפי שנראה
להלן בברכת השחיטה. לדוגמה נוספת, עיין ברמב"ם בהלכות איסורי מזבח פ"ד הט"ו, וראה גם
את לשון הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פ"א ה"ב.

רש"י (ד"ה פסח וקדשים) מבאר שבפסח וקדשים יש עניין דווקא בשחיטת הבעלים,¹³ והמטבע של 'לשחוט' מתאים להם. אלא שהניסוח בגמרא מעניין ומיוחד. היינו מצפים לקושיה הבאה: 'קדשים, מאי איכא למימר', ואילו הגמרא מפצלת, ומתייחסת לפסח ולקדשים בנפרד!¹⁴

נרצה לדייק מכאן שהפסח לא נכלל באופן טבעי בקטגוריה של קדשים.¹⁵ אולם נוכל גם להגביל את הדיוק הזה, לשלב שלפני השחיטה. סוף סוף, הגמרא דנה בפסח ובקדשים לפני שחיטה, ובודקת מה מברכים על שחיטתם.

לכן, נוכל לבנות את משבצת הביניים שבין חולין לקדשים, רק עבור הפסח לפני שחיטה. ומכאן נוכל להוסיף ולדייק בלשון המימרא בגמרא. נרצה לומר שמדובר בדין מיוחד בשחיטה, ולא בכל ארבע העבודות.

13 בגמרא במנחות יט ע"א אף עולה הוה-אמינא שהשחיטה תהיה דווקא בבעלים ולעיוכבא, אך הסוגיה דוחה זאת.

14 הפרדה דומה בין פסח לקדשים, מובאת בחולין יב ע"א, בסוגיית רוב. הדברים הנאמרים כאן תקפים גם ביחס ללשון הגמרא בסוגיית חולין. בהערת אגב נוסיף, שהפרדה דומה משתמעת מן היחס של הגמרא לבכור. במספר מקומות (למשל, בבכורות לט ע"א ושם מג ע"א לאורך הסוגיה) נוקטת הגמרא בלשון שמפרידה בין בכור לבין קדשים. גם להבדל זה ניתן לספק הסבר דומה. להשלמת התמונה נציין שהקרבת השלישי שמצטרף באופן טבעי לפסח ולבכור הוא מעשר בהמה.

ביטוי נאה לכך למצוא בדברי הרמב"ם. בהלכות מעילה פ"ד ה"ח הוא פוסק שהמוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום. בהלכות בכורות פ"ו ה"ה הוא פוסק דין מקביל במעשר, אך רק בלשון של 'ראה לי'. האחרונים עמדו על הדבר (ראה במנחת חינוך מצווה שסא סק"ג, בחידושי הגר"י וינוגרד על הרמב"ם כאן, ובחק נתן לתמורה ו ע"א ד"ה וקשיא), ונראה שצריך לבארו על פי חלוקת הקטגוריות שלנו. המעשר מצוי בקטגוריית הביניים שבין חולין לקדשים, והדין הרגיל והפשוט שמונע מכירת קדשים קלים אינו אמור בו. אמנם הרמב"ם קובע שדין זה חל גם במעשר, אך אין זה מדינא דגמרא; ולכן נקט הרמב"ם בלשון של 'ראה לי'.

15 בדרך כלל, לשון הגמרא מדויקת כאשר היא מנסחת פיצולים שכאלו. דיוק כזה יש למשל, בקביעת הגמרא בקידושין פ ע"א ש'מלקין על החזקות, סוקלין ושורפיין על החזקות'. הפיצול שבין עונש המלקות לעונשי המיתה בלשון המימרה, מלמד על הבדל מהותי בהסתמכות על החזקה לגבי שניהם.

בהקשר זה נוכל להוסיף את הדברים המחודשים שמופיעים ברש"י בבכורות. הפרק הראשון במסכת בכורות דן בפטר חמור. בתורה נאמר שאפשר לפדות את פטר החמור בשה. המשנה בבכורות מצביעה על מספר מיעוטים לפדייה בשה:

אין פודים לא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטא (פ"א מ"ה).

בגמרא נסמכים מיעוטי המשנה לשיטת בן בג בג. לדעתו, אפשר ללמוד את כל המיעוטים הללו מקרבן הפסח, שגם בו נאמר 'שה'. בפרט, קרבן הפסח אינו בא מן השחוט, ולכן גם פטר חמור אינו נפדה בשה שחוט¹⁶.

אך מהו הטעם לכך שה'שה' של פסח אינו כולל שחוט? רש"י מבהיר:

ולא שחוט, דבעינן שחיטה לשם פסח (בכורות יב ע"א, ד"ה לכל השמות).

דבריו של רש"י מדהימים למדי. לכאורה, יש טעם פשוט לכך שהפסח אינו בא מן השחוט - יש להקדיש את הבהמה לשם פסח! בהמת חולין שנשחטה כבהמת חולין, כלל לא הוקדשה לשם פסח. נכון הוא שגם שחיטתה לא הייתה לשם פסח, אך הפגם מתחיל הרבה קודם לכן - בכלל לא הקדישו אותה לשם פסח.

מדברי רש"י ניתן להבין, שמוקד הבעיה איננו בקדושת פה מחיים, אלא רק בשלב השחיטה. כלומר, אילו היינו לוקחים בהמת חולין, ושוחטים אותה לשם פסח, היה אולי אפשר להכשיר אותה למרות שלא הוקדשה לפסח.

אם אכן אפשר לדייק כך מדברי רש"י, הרי לנו חידוש עצום. את המשבצת שאנו מנסים לבנות עבור הפסח, אפשר לקבל באופן מיידי מדבריו המחודשים של רש"י. אם כי יש לעיין היטב בדיוק המוצע.

ה. ערל בפסח

המשנה הראשונה במסכת חגיגה דנה באלו שחייבים במצוות הראייה ובאלו שפטורים ממנה. רשימת הפטורים ארוכה למדי, אולם אין היא כוללת את כל האנשים שחל בהם הפטור. הברייתא מוסיפה עוד:

16 חשוב לציין שיש שני ערוצי פדיון בפטר חמור; האחד הוא בשה והשני הוא בשווה-כסף. בערוץ של שווה-כסף אפשר לפדות פטר חמור בכל דבר שיש לו שווי, לרבות בשר שחוט. המיעוט במשנה מתייחס לערוץ של פדיון פטר חמור בשה. נקודה זו מודגשת ומובהרת בדברי רש"י בבכורות יב ע"א, ד"ה או דלמא.

(חגיגה ד ע"ב).

תנא, הערל והטמא פטורין מן הראיה

הגמרא מבינה היטב מדוע יש לפטור את הטמא מן הראייה. הרי חלק מחובת הראייה קשור להבאת קרבן, והטמא אינו יכול להביא קרבן. הגמרא לומדת שכל שישנו בביאה ישנו בהבאה, ומשום כך הטמא פטור. אך לגבי הערל מתקשה הגמרא להבין את הפטור. לאור זאת, מעמידים את הברייתא כרבי עקיבא:

הא מני? רבי עקיבא היא, דמרבי לערל כטמא; דתניא, ר' עקיבא אומר: "איש איש" - לרבות את הערל (שם).

מפשטות דבריו של רבי עקיבא, נובע שערל מופקע מכל הדינים שהטמא מוצא מהם. הדבר אמור, לכל הפחות, ביחס לדינים הנוגעים לקודשים.¹⁷ שכן, כך מורה הפסוק שממנו לומד רבי עקיבא את שיטתו:

אִישׁ אִישׁ מְזַרַע אֶהְרֹן וְהוּא צְרוּעַ אוּ זָב בְּקִדְשִׁים לֹא יֵאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהַר וְהִגָּע בְּכָל טָמֵא נֶפֶשׁ אוּ אִישׁ אֲשֶׁר תִּצָּא מִמֶּנּוּ שְׂכַבְתָּ זָרַע (ויקרא כ"ב, ד).

אלא שקושיה גדולה בוקעת ועולה כלפי שיטתו של רבי עקיבא. הרי פסוק מפורש בתורה מורה לנו שהערל מופקע מן הפסח.¹⁸ מדוע נחוץ פסוק שכזה, לדעת רבי עקיבא? סוף סוף, ערל מופקע באופן כללי מכל אכילת קודשים, על רקע הפסוק של ספר ויקרא!

בעלי התוספות עמדו על קושיה זו:

יש להקשות - לרבי עקיבא דמרבה ערל כי טמא, אמאי איצטריך קרא לערל דפסח? תיפוק ליה מטמא (חגיגה ד ע"ב, ד"ה דמרבה).

לאור היסודות שהועלו, נראה שאפשר לתרץ זאת בפשטות. הפסוק של רבי עקיבא מתמקד בקודשים. ייתכן שיש לכלול בכך גם תרומה, היות שתרומה איקרי קודש.¹⁹ אולם הפסח אינו מוגדר בתווית של 'קודשים'.

כפי שראינו לעיל, פסח וקודשים הן שתי קטגוריות נפרדות. אנו מציעים זאת, עתה, גם ברמת פשטי הפסוקים. לכן נחוץ מיעוט מיוחד של ערל מפסח, היות שלא

17 ובעצם, גם לתרומה. הגמרא ביבמות ע ע"א מביאה את רבי עקיבא כמקור להפקעת כוהן ערל מאכילת תרומה. עיין גם בחגיגה ד ע"ב, רש"י ד"ה לרבות את הערל.

18 עיין בשמות י"ב, מח.

19 עיין בשבת כה ע"א, ובתוספות שם ד"ה כך.

היינו יכולים ללמוד זאת מן הפסוק שקובע ערל כטמא בספר ויקרא. פסוק זה ממוקד בקודשים דווקא, והפסח זוקק לימוד אחר.

ו. שחיטה ושאר עבודות

המשניות שדנות בדיני לשמה, נוקטות בדרך כלל את העבודה הראשונה. כך מוצאים התייחסות לזביחה או לקמיצה,²⁰ למרות שברור ממהלך הגמרא שיש כאן דין כללי בכל ארבע העבודות (של הדם או של הקומץ). על נקודה זו עמדו הראשונים בכמה וכמה מקומות.²¹

אך במימרה שלנו - "חטאת ששחטה לשם עולה פסולה, לשם חולין כשרה" - נוקטת הגמרא לשון שחיטה, ולא לשון זביחה. נראה, שיש כאן דין מיוחד בפעולת השחיטה דווקא, ולא הלכה כללית בכל עבודות הדם. במיוחד אמורים הדברים כלפי חידושו של הרמב"ם ביחס לפסח.

נשים לב: הרמב"ם מבין שהפסח אינו כלול בקטגוריה של 'קודשים', לעניין הקביעה שחולין לא מחללים קודשים. שאר הקורבנות אינם נפסלים במחשבת שלא לשמה. ממילא, החידוש שבדברי הגמרא מכוון לקרבן החטאת בלבד.

הגמרא מדייקת ואומרת שאם שוחטים חטאת לשם חולין - היא כשרה, לאפוקי פסח שנפסל בכגון דא.²² אך דין זה נאמר בשחיטה בלבד. בשאר עבודות הדם, לא תפסול מחשבת 'לשם חולין', אפילו את הפסח.

לאחר השחיטה הופך הפסח לקרבן באופן מלא, ומעתה - אף הוא נכלל בקטגוריה של קודשים. מחשבת לשם חולין כבר לא תחריב, בשלב זה, אפילו את הפסח. יתר על כן, מאחר שרק השחיטה מהווה פעולה שקיימת גם בחולין וגם בקודשים, הרי שרק בה תוכל לחול מחשבת 'לשם חולין'.

20 עיין למשל במשנה בזבחים פ"א מ"א, שם פ"ד מ"ו, במנחות פ"א מ"א ובמקומות נוספים במסכתות הללו.

21 ראה את דברי רש"י במנחות ב ע"א ד"ה ומנחת קנאות, תוספות שם ד"ה כל ותוספות בזבחים ב ע"א ד"ה כל.

22 חלק מן האחרונים תלו בדיוק לשון זה, את מקורו של הרמב"ם לפסיקתו הייחודית בפסח. ראה, למשל, את דברי החק נתן בזבחים ג ע"א ד"ה גמרא.

ז. עולה ובן עזאי

המשנה בזבחים פ"א מ"ג מביאה את דעתו הייחודית של בן עזאי, שלפיה יש לפסול עולה במחשבת שלא לשמה. מסוגיית הגמרא בזבחים יב ע"ב - יג ע"א, מתקבל רושם מעורפל מעט. בתחילה מנסים ללמוד מפסוק את דינו של בן עזאי, דוחים זאת ומציעים קל וחומר, ולבסוף מסיקים שבן עזאי גמרא גמיר לה.

כך או כך, ייתכן שיש גם פן סברתי המתלווה למקור שממנו למד בן עזאי. נרצה לטעון שייחודו של קרבן העולה, כקוטב הנגדי של קרבן הפסח, הוא התשתית לפסול של בן עזאי.

אם הפסח עדיין שייך במקצת לעולם החולין, הרי שהעולה מהווה דוגמה קיצונית לקרבן שאין בו שום פן של חולין. אין לשחיטת העולה משמעות של היתר אכילה,²³ וכלילתה מפקיעה אותה מעולם החולין באופן ניכר, מעבר לשאר הקורבנות.

כאשר קרבן כלשהו נעשה שלא לשמו, נפגעים ייעודי הקודשים שלו. אך עדיין ניתן להשלים את עבודותיו ולהתיר את בשרו לאכילה. מה שאין כן בעולה, לדעת בן עזאי.²⁴ היותה נטועה בעולם הקודשים באופן מלא, גורמת לרגישות מיוחדת ביחס לפסול 'שלא לשמה'; בדיוק כתמונת ראי לפסח, שקרבתו לעולם החולין יוצרת בו פסול בשחיטה לשם חולין.

ח. פרה אדומה

פסק הרמב"ם:

²³ כמובן, אפשר לדבר על שחיטת העולה כמתירה את הבשר לאכילת מזבח, וניתן להתחבר למחלוקת האמוראים בחולין פא ע"א - ע"ב ביחס למידת הזיקה שבין אכילת אדם לאכילת מזבח. מכל מקום, נראה שלכל הדעות חסר בעולה פן החולין של שחיטה.

²⁴ הגמרא בזבחים ב ע"א - ע"ב מביאה את דרשתו של רבא, שלפיה אסור לזרוק את דם העולה שלא לשמה גם כאשר העולה נשחטה שלא לשמה. הראשונים הבינו שיש כאן דין כללי בכל הקרבנות (עיין, למשל, **ברמב"ם** בהלכות פסולי המוקדשין פט"ו ה"ג). אבל מפשט מימרתו של רבא ניתן לדייק שיש פה דין מיוחד בעולה. אם יש מקום לדיוק זה, אזי נוכל להציב מאחוריו בצורה ממותנת את הסברה שהצגנו לדעתו הקיצונית של בן עזאי. נוסף ונעיר, בקצירת האומר, לגמרא במנחות מז ע"א לגבי כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן. ייתכן שאפשר לדייק מהגמרא שם, בעיקר לרבא, שהאיסור להמשיך ולזרוק שלא לשמה איננו אמור בכבשי עצרת (דהיינו בשלמים). ועיין היטב במנחות מז ע"א **תוספות** ד"ה עד. הרחבתי על כך במאמר העוסק בדיני שלא לשמה, ויפורסם א"ה בקרוב.

נשחטה לשם חולין - תפדה... נשחטה על גב מערכתה - אין לה פדיון עולמית
(הלכות פרה אדומה פ"א ה"ט).

מקור דברי הרמב"ם הוא בשבועות יא ע"ב, שמצוטטת בה **התוספתא** בפרה פ"ב ה"ב.²⁵
מסוף דברי הרמב"ם ברור, שאם פרה אדומה נשחטת כהלכתה - אין לה פדיון. לאור
קביעה זו, תמוהים דבריו בראשית ההלכה.

הרמב"ם דן ברישא, בפרה אדומה שנשחטה לשם חולין. מעמדה העקרוני של פרה
אדומה, כפי שקובעת הגמרא במנחות נא ע"ב, הוא מעמד של חטאת.²⁶ אנו יודעים
שאפילו חטאת גמורה אינה נפסלת בשחיטתה לשם חולין; על אחת כמה וכמה פרה
אדומה שנשחטה לשם חולין. מדוע, אם כן, פוסק הרמב"ם שיש פדיון לפרה שכזו?²⁷

אחרונים רבים הקשו על הרמב"ם בנקודה זו,²⁸ ונראה שאפשר לתרצה בדומה
למה שהצענו בפסח. אמנם פרה אדומה מוגדרת כחטאת, אך היא איננה חטאת גמורה.
היא מצויה במעין תחום ביניים, באיזור אפור שבין קדושת הגוף לקדושת דמים.
מאחר שאין בה קדושת הגוף באופן מלא,²⁹ יש לה זיקה לעולם החולין.

ממילא, מחשבת 'לשם חולין' בפרה אדומה, מצליחה להיתפס. בחטאת גמורה זו
מחשבה 'דלא מינה', והיא איננה מסוגלת להחריב. אך בפרה אדומה, בדומה למה
שהצענו בפסח, זו מחשבה שמוגדרת בגדר של 'דמינה מחריב בה':

25 יש לציין שבתוספתא לא מדובר מפורשות על שחיטה לשם חולין, אולם נראה שמדובר בפגם
כלשהו בשחיטה (ולכן יש פדיון). **רש"י** (שבועות יא ע"ב ד"ה נשחטה תפדה) מבין שהפגם הוא
בשחיטה חוץ למקומה, אך הרמב"ם הבין שהפגם הוא שחיטה לשם חולין. ממילא, הקושיה
מתעוררת דווקא על הרמב"ם, משום שאת התוספתא עצמה אפשר באופן שונה לגמרי, למשל
כשיטת רש"י.

26 עיין גם בפרה פ"ד מ"א. המשנה מביאה שם את הדין הרגיל של פסול מחשבת שלא לשמה
ביחס לפרה אדומה. ראוי להעיר שרבי אלעזר חולק על העניין. נראה, שרבי אלעזר יכשיר גם
פרה הנשחטת לשם חולין; ועיין גם בפרה פ"ד מ"ג. ראה גם את דברי **רש"י** בחגיגה כג ע"ב, ד"ה
פסל את כולן.

27 **הזרע אברהם**, שדבריו יצוטטו להלן, מאיר את עינינו לדברי **רבינו גרשום** בחולין פא ע"ב ד"ה
השוחט פרת חטאת. מדבריו רואים שפרת חטאת הנשחטת לשם חולין פסולה, ממש כשיטת
הרמב"ם. ייתכן שלרמב"ם **ולגאונים** הייתה גירסה שונה בתוספתא בפרה, ובה מפורש הדין
בשחיטה לשם חולין.

28 ראשון נתעורר לכך **הכסף משנה** על אתר; וראה גם **בחינושי הגר"ז** על הרמב"ם, הלכות מעשה
הקרבת פ"ד ה"א.

29 ראה בחידושי **רבינו חיים הלוי** על הלכות מעילה פ"ב ה"ה, ובאחרונים אחרים שם.

וכתב בזר"א³⁰ לבאר דמשו"ה פסולה, לפי דהא דחטאת לשם חולין כשרה הוא משום דלאו מינה הוא; וכ"ז בקדשי מזבח, אבל קדשי בדה"ב שאינו אלא קדו"ד, נחשב חולין מינה (קהלות יעקב זבחים, סוף סימן ג').

ט. חולין לשם פסח

במקביל לפרה אדומה, ניתן לדון גם בחולין של ממש. המשנה בחולין מתייחסת לחולין שנשחטו לשם קרבן. בבסיס דברי המשנה עומדת חלוקה בין סוגים שונים של קורבנות:

השוחט לשם עולה, לשם זבחים, לשם אשם תלוי, לשם פסח, לשם תודה - שחיטתו פסולה... השוחט לשם חטאת, לשם אשם ודאי, לשם בכור, לשם מעשר, לשם תמורה - שחיטתו כשרה (חולין פ"ב מ"י).

הגמרא בחולין מא ע"ב דנה בהפרש שבין הקרבנות הללו. הקו העקרוני הוא הקו של נדר ונדבה. אנו פוסלים דווקא חולין שנשחטו לשם קרבן נידר ונידב. פסול זה נאמר מדרבנן, והוא מבוסס על גזירה טכנית למדי:

דכיון דבאה בנדר ובנדבה, הרואה אומר - עכשיו הוא מקדיש ושוחטה לעולה (שם, רש"י ד"ה לשם עולה).

דא עקא, שהפסח נכלל ברישא של המשנה, והשוחט חולין לשם פסח פוסל אותם. זאת, למרות שהפסח אינו בא בנדר ובנדבה. הגמרא מתמודדת עם העניין, אולם ברמת פשט המשנה נוכל להציע הסבר שונה מן ההסבר של הגמרא לפסול של חולין לשם פסח.

הרקע הוא במשנה בזבחים, שמביאה את דעתו המיוחדת של יוסי בן חוני. לפיו, שחיטה לשם פסח פוסלת את הקרבן.³¹ מדברי הגמרא בפסחים נראה שיש מקום לקשור את הפסול הזה לדין המוכר של פסול בפסח שנשחט שלא לשמו:

דאמר קרא: "ואמרתם זבח פסח הוא" - הוא בהוייתו; לא הוא לשום אחרים, ולא אחרים לשמו (פסחים סב ע"ב).

³⁰ זרע אברהם, סימן י"ד אות י"ב.

³¹ עיין בזבחים פ"א מ"ב. הגמרא בזבחים יא ע"א קובעת שגם רבי אליעזר פוסל קורבנות שנשחטו לשם הפסח.

אם אכן יש קשר בין דיני פסח שלא לשמו, ואחרים לשם פסח - עלינו לצפות ליישום הקשר גם ב'לשם חולין'. מאחר שהרמב"ם פוסל פסח לשם חולין, יש להסיק שלדעתו יפסלו רבי אליעזר ויוסי בן חוני את החולין לשם הפסח.

הרעיון של הפסול דומה, בשני המקרים. הפסח קרוב במהותו לעולם החולין. זו הסיבה שמחשבות שלא לשמה (לשני הכיוונים, הן מפסח לחולין והן מחולין לפסח) תופסות ופוסלות. לפי הבנה זו, שונה הפרט של 'חולין לשם פסח' משאר פרטי המשנה בחולין, ופסולו נובע מדין שונה והוא מתקיים למרות שהפסח איננו קרבן הבא בנדר ובנדבה.³²

י. סברת הלב

מדוע נתייחד פסח במעמדו הקדושת? נראה, שיש להציב כאן סברה המבארת כמה וכמה דינים בהלכות קרבן פסח. בכמה מקומות, מתקבל הרושם שעיקר מטרת הפסח היא הגדרת זהות ישראלית. ביטוי בולט לכך יש בדברים הבאים:

וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' (שמות י"ב, מח) - שומע אני, כיון שנתגייר יעשה פסח מיד! ? ת"ל: **והיה כאזרח הארץ** (שם) - מה אזרח בי"ד, אף גר בי"ד

(מכילתא, מסכתא דפסחא פט"ו).

המכילתא מעלה הוה אמינא, שקרבן פסח יהיה חלק אינטגרלי מתהליך הגירות. בפרשייה עצמה נאמר "כל עדת ישראל יעשו אותו" (שם שם, מז), והמכילתא מציעה שכדי להפוך לחלק מעם ישראל, הגר יצטרך להקריב קרבן פסח (מייד, ולא להמתין עד י"ד בניסן), ובכך להשתלב בעדת ישראל.

הצעה זו מעלה כיוון מעניין בהבנת הפסח - שמשמעותו המרכזית אינה היותו חלק מעולם הקודשים גרידא, אלא העובדה שהוא יוצר פן מסויים וחיוני בזהות מקריביו כחלק מעם ישראל.

שמץ עדות לכך ניתן למצוא גם בסוגיה הבאה:

ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים. אמר, כתיב: "כל בן נכר לא יאכל בו" (שם שם, מג)... ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי! (פסחים ג ע"ב).

³² כאמור, אין זו הבנת הגמרא בחולין מא ע"ב, ואף הרמב"ם (הלכות שחיטה פ"ב ה"ז-ח) שמאמץ את דברי הגמרא איננו מסביר כך. הדברים נאמרים רק כהצעה נוספת בפשט המשנה.

הגמרא ממשיכה לתאר כיצד גילו חכמים את זהות אותו גוי, והרגוהו. מכל מקום, נראה מתוך הסיפור שלקורבן הפסח הייתה משמעות חברתית עמוקה.

למעשה, הדברים בוקעים ועולים כבר מתוך פרשת פסח שני בתורה:

וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם... וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלֵינוּ... לְמָה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרֵב אֶת קָרְבַּן ה' בְּמַעַדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר ט', ו-ז).

על פי דברים אלו, נוכל להציע שהפן הקדושתו בפסח איננו כה חשוב. בניגוד לשאר הקרבנות, שעיקרם בקדושה ובעבודת המקדש - לפסח יש תפקיד כלל-ישראלי. אפשר להוסיף ולציין שפסח מצרים נעשה, והציווי הראשוני על פסח דורות נאמר, עוד קודם שנצטוו ישראל להקים מערכת מקדשית כלשהי. פסח מצרים נעשה על שולחנו של כל יחיד בביתו, במקום על המבח במקדש.

נראה, שאופי זה נשמר גם בפסח דורות. ביסודו, אין הוא קרבן 'מקדשי' - דומה הוא יותר לחגיגה ציבורית, המגדירה ומאחדת את הנמנים על קהל ישראל. ברור שאין מדובר בחולין גמורים, אך נראה שהפסח אינו כלול לגמרי בגדר הקודשים.

מעמד זה, מציב את הפסח בעמדת ביניים ייחודית בין החולין ובין הקודשים.